

Izabela Lewandowska

Kaplica Trójcy Św. na zamku w Lublinie : sesja naukowa 24-26 kwietnia 1997

Ochrona Zabytków 50/2, 172-174

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

nowiących naturalne zaplecze portów i urządzeń rzecznych. Dyrekcja Generalna PKP prowadzi w tym zakresie zbrodniczą wręcz politykę, której realizacja oznacza cofnięcie cywilizacyjne;

— wyrażają pełne poparcie dla kreowanych przez Zespół Organizatorów Przestrzennego Muzeum Odry badań nad wypracowaniem „Karty kulturowej rzeki”, której pracownia powołana została przy Fundacji Otwartego Muzeum Techniki we Wrocławiu. Zarówno dotychczasowe rezultaty teoretyczne jak również efekty praktyczne osiągnięte przez PSOZ w Gorzowie Wielkopolskim w dokumentowaniu przestrzeni kulturowej rzeki Warty winny stać się przedmiotem zainteresowania tą metodą dokumentacji, ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego ze strony Ministerstwa Kultury i Sztuki oraz innych struktur zainteresowanych tą problematyką;

— popierają inicjatywę, zgłoszoną na III Konferencji Muzealnictwa Morskiego i Rzecznego w Szczecinie w maju 1996 r. przez redaktora naczelnego rocznika „Rzeki. Kultura—cywilizacja—historia” mgr. Jerzego Kułuniaka, aby przeprowadzić w polskim muzealnictwie kwerendę poświęconą eksponatom i motywom akwaticznym;

— proponują rozważyć sprawę ukształtowania trwałej struktury lub formy współpracy i wymiany doświadczeń placówek zainteresowanych sprawą muzealnictwa

rzecznego i ruchem na rzecz jego rozwoju;

— apelują do wszystkich organizujących Święta Morza o włączenie do programów problematyki rzek;

— z radością witają fakty powstania w Gorzowie Wielkopolskim Muzeum Warty i deklarują pomoc w jego promocji i rozwoju;

— przymują następującą tematykę kolejnych sympozjów: „Szkutnictwo dorzecza Wisły”, „Zamki nad Wisłą”, „Wały przeciwpowodziowe Wisły”, „Ichtiofauna Wisły i jej dopływów”, „Porty w dorzeczu Wisły”, „Stanki parowe dorzecza Wisły”, „Pomniki przyrody, rezerваты i parki krajobrazowe nad Wisłą”, „Wisła w literaturze i folklorze”, „Flora Wisły”, „Zespoły parkowo—pałacowe nad Wisłą”, „Krajobraz kulturowy nizin nadwiślańskich”, „Ptaki Wisły”, „Wodniactwo nad Wisłą”, „Oddziaływanie Wisły na regiony nadwiślańskie — jego zasięg i formy”, „Stanowiska archeologiczne nad Wisłą”, „Współczesne statki wiślane”, „Osobliwości przyrodnicze i kulturowe Wisły”, „Wyspy na Wiśle”, „Budownictwo ludowe nad Wisłą”, „Mennonici nad Wisłą”;

— z satysfakcją przyjmują do wiadomości, iż w programie V Sympozjum Wiślanego zaprezentowana zostanie rzeka Noteć i związane z nią projekty muzealne i turystyczne;

— popierają ideę przenoszenia sympozjów wiślanych z Tczewa w inne miejsca nad Wisłą, o szcze-

gólnych wartościach akwaticznych;

— popierają projekt opracowania i wytyczenia „Szlaku św. Wojciecha”, w pierwszej kolejności na kanwie misji pruskiej (tak w wersji lądowej jak i wodnej), a następnie w wymiarze ogólnopolskim;

— przyjmują do wiadomości i stosowania program Tczewskiego Oddziału Zrzeszenia Kaszubsko—Pomorskiego jako wzorcowy w odniesieniu do regionów nadwiślańskich;

— popierają inicjatywę Muzeum Wisły, Oddziału PTTK w Kwidzynie i Komisji Krajoznawczej Oddziału PTTK Ziemi Elbląskiej, utworzenia odznaki turystycznej „Miłośnik Wisły”, w celu szerokiej promocji Wielkiej Rzeki, szczególnie wśród młodzieży;

— będą wspomagać wydanie albumu—książki pt. „Tczew w starej fotografii” jako spuściznę ś.p. Tomasza Spionka i dla uczczenia jego pamięci;

— popierają zamysł i dotychczasową realizację Bractwa Miłośników Ziemi Ulanowskiej pod wezwaniem św. Barbary, organizowanie corocznych „Flisów” (a szczególnie w 1997 r.) z Ulanowa do Gdańska, nawiązujących do dawnego tradycyjnego spławu wiślanego;

— postulują odbudowę dawnych portów nad Zalewem Wiślanym, celem włączenia ich w nurt działalności turystycznej i gospodarczej.

Roman Klim

KAPLICA TRÓJCY ŚW. NA ZAMKU W LUBLINIE — SESJA NAUKOWA 24–26 KWIETNIA 1997

„Kaplica Świętej Trójcy na Zamku w Lublinie — historia, teologia, sztuka i konserwacja” — pod takim tytułem odbyła się w dniach 24–26 kwietnia 1997 r. w salach zamku lubelskiego sesja naukowa, zorganizowana w związku z zakończeniem wieloletnich prac konserwatorskich obejmujących architekturę i polichromię kaplicy. Było to przede wszystkim radosne święto dla tych, którzy bezpośrednio trudzili się, by przy-

wrócić zamkowej kaplicy dawną świetność. Grono wybitnych specjalistów z kilku ośrodków badawczych, m.in. z Lublina, Krakowa, Warszawy, Kijowa — konserwatorów, historyków sztuki, historyków i teologów zaprezentowało rezultaty swoich wieloletnich badań dotyczących zabytku.

Kaplica została ukazana w kontekście historii późnośredniowiecznego Lublina, którego stanowiła integralną część, nale-

żąc do zabudowań zamkowego wzgórza. Od czasów Władysława Jagiełły odgrywała zapewne znaczącą rolę w czasie zjazdów polsko—litewskich, odbywających się na zamku. Referat prof. Ryszarda Szczygła dotyczący historii miasta był jednocześnie wprowadzeniem do prezentacji bardziej szczegółowych badań nad samą kaplicą. Zajmująca się od wielu lat zagadnieniem kaplicy prof. Anna Różycka—Bryzek przedstawiła swoje

najnowsze ustalenia (referat odczytał prof. Lech Kalinowski) dokonane na podstawie analizy pracy prof. A. Poppego dotyczącej m.in. ważkiego problemu inskrypcji fundacyjnej w kaplicy, potwierdzając jej odczytanie na 1418 rok. Badaczka zasygnalizowała także istnienie kilkunastu fotografii malowideł z 1903 r. (z okresu działania Cesarskiej Komisji Archeologicznej z Petersburga), znanych wcześniej prof. Michałowi Walickiemu, ale pozyskanych do polskich zbiorów w ubiegłym roku. Zdaniem prof. Różyckiej-Bryzek ten bogaty materiał fotograficzny dotyczący ikonografii kaplicy dotychczasowym przypuszczeniem „*nadaje charakter pewności*”. Uzupełnieniem wątku historycznego pierwszego dnia obrad był referat prof. Aleksandra Naumowa „Władysław Jagiełło wobec prawosławia”. Stanowił on próbę zrozumienia postawy władcy, wywodzącego się z kręgu kultury Wschodu i o prawosławnych korzeniach, który po własnej konwersji na katolicyzm narzucał nową religię swoim poddanym, a jednocześnie ozdabiał wnętrza gotyckich kościołów bizantyńsko-ruskimi malowidłami.

Myślę, że szczególnym przeżyciem dla uczestników sesji było zetknięcie z samą kaplicą. Przerwy w czasie obrad pierwszego dnia umożliwiły pozostawanie w jej wnętrzu przez długie chwile.

Prof. Ludmiła Milajewa z Kijowa, na początku swego referatu dziękowała ze wzruszeniem dyrektorowi Zygmuntowi Nasalskiemu za możliwość bycia trzy dni w kaplicy Św. Trójcy. Dla niej bycie w kaplicy, w czasie trwania Triduum Paschalnego w kościele prawosławnym, miało szczególny wymiar. Referat prof. Milajewej był niezwykle ważny. Badaczka podkreśliła szczególne miejsce fresków lubelskich w sztuce ukraińskiej. Interesująco ukazała fenomen stosunku Władysława Jagiełły do malarstwa prawosławnego, stwierdzając, że król jako neofita był bezkompromisowym katolikiem, a jako człowiek dojrzały uznawał przewagę języka sztuki prawosławnej. Prof. Milajewa wskazała na rolę ośrodka religijno-artystycznego, jakim był w czasach Jagiełły Kijów, i wpływ jego wybitnych przedstawicieli na

poczynania króla. Badaczka podkreśliła także niekatolicki nastrój mistyczny malowideł lubelskich porównywalny, jej zdaniem, z freskami na Bałkanach. Szczególnie interesujące było zwrócenie uwagi na związek między ikonograficznym programem polichromii w kaplicy Św. Trójcy a programem pasywnym występującym w ikonach halickich.

Próbą analizy stylistycznej twórców polichromii w lubelskiej kaplicy w odniesieniu do sztuki ukraińskiej tego okresu był referat mgr. Romualda Biskupskiego (przedstawiony przez dr Różycką-Smorąg), przy czym materiał porównawczy stanowiły wyłącznie zabytki malarstwa ikonowego, nie zachowały się bowiem na terenie Ukrainy polichromie z tego okresu.

Pierwszy dzień sesji zakończyła żywa dyskusja, prowadzona i prowokowana przez prof. Lecha Kalinowskiego. Powracającym tematem była sprawa obrządku liturgii sprawowanej w kaplicy za czasów Jagiełły. Różne domysły dopuszczające możliwość sprawowania w tym i podobnych wnętrzach liturgii prawosławnej świadczyły jak bardzo nie rozumiemy dzisiaj ówczesnego zjawiska przenikania się kultur Wschodu i Zachodu, ich współistnienia i pewnego zatarcia granic między nimi. Prof. Kalinowski podzielił się interesującymi uwagami dotyczącymi odczytywania malowideł bizantyńskich. Pewne wątki dyskusji wprowadziły w tematykę drugiego dnia sesji poświęconego problematyce archiektury gotyckiej kaplicy, a w zasadniczej części burzliwym dziejom jej konserwacji.

Interesujący referat prof. Marii Brykowskiej ukazał kaplicę w świetle najnowszych badań architektonicznych i porównawczych. Pierwszą część drugiego dnia sesji uzupełniły referaty o znaleziskach różnych przedmiotów w kaplicy w czasie prac konserwatorskich oraz dotyczący rytich napisów na ścianach kaplicy. Napisy te dokumentują zwyczaj podpisywania się wiernych w owych czasach na murach kościoła. Najstarsza tego rodzaju inskrypcja pochodzi z 1459 r., najciekawsza zaś z 1569 r. — wykonana została w czasie uroczystości podpisywania unii polsko-litewskiej.

Szczególnie interesujący i ważny był referat prof. Stanisława Stawickiego, który przez długie lata brał udział w pracach konserwatorskich w kaplicy, aż do ich ukończenia. W swoim wywodzie skupił się on głównie na problemach technicznych i technologicznych polichromii i — na podstawie szczegółowej analizy pewnych zagadnień — wykazał, że jeszcze nie wszystkie kwestie zostały rozstrzygnięte. Zwrócił też uwagę na ograniczony odbiór estetyczny malowideł przez brak lazurów i złoceń, które się nie zachowały, a stanowiły nierozdzieloną część kolorystyki tego rodzaju malarstwa.

Referat mgr Krystyny Durakiewicz dotyczył dziejów pierwszej konserwacji malowideł przeprowadzonej przez prof. Juliana Makarewicza i prof. Edwarda Trojanowskiego. Uzmysłował on wszystkim, jak surowa jest nasza ocena popełnionych przez nich błędów.

Historia najnowszej konserwacji przedstawiona w referacie mgr Marii Milewskiej była w dużej mierze powtórzeniem znanych już faktów z wcześniejszych publikacji autorki, bezpośrednio zaangażowanej w prace konserwacyjne.

Dyskusja tego dnia dotyczyła niemal wyłącznie problemów konserwacji i zmierzała do wyjaśnienia powodów tak dramatycznego i długotrwałego jej przebiegu. Za główne przyczyny uznano brak konsolidacji prac na Wzgórzu Zamkowym w czasie pierwszej powojennej konserwacji wykonanej przez PKZ i narzucony pracom pośpiech. Jak stwierdziła prof. Brykowska zaczęto od badań ratowniczych, a nie w pożądanej kolejności — od badań najbliższego otoczenia, architektury i w końcu wystroju kaplicy. Dopiero zastosowanie tej kolejności działań przyniosło oczekiwane rezultaty w drugiej powojennej konserwacji, której wynik uczestnicy sesji mogli podziwiać.

W trzecim dniu sesji, gdy możliwe było naoczne porównanie rezultatów konserwacji Makarewicza w kolegiacie sandomierskiej z efektem osiągniętym w kaplicy w Lublinie, przekonaliśmy się, jak różnie rozumiane były kryteria estetyczne, które przyświecały obu realizacjom.

Część problemów poruszonych w czasie sesji pozostaje otwartych. Możliwe, że przyszłe badania przyniosą nowe rozstrzyg-

nięcia, które staną się okazją do podjęcia tematyki kaplicy Św. Trójcy w czasie kolejnego sympozjum. Do spopularyzowania po-

ruszonych obecnie ważnych zagadnień przyczyni się zapewne zapowiedziana publikacja materiałów z sesji.

Izabela Lewandowska

ZŁOTO DLA PKZ

Europejskie Targi Ochrony Zabytków i Renowacji Miast (Europäische Messe für Denkmalpflege und Stadterneuerung) *Denkmal'96* to impreza o międzynarodowym zasięgu, która po raz drugi (poprzednio w 1994) miała miejsce w Lipsku, mieście posiadającym nie tylko przeszło 150-letnie tradycje targowe, ale również ponad 12 tysięcy obiektów objętych ochroną konserwatorską. Targi odbyły się w dniach 30 października — 2 listopada ubiegłego roku, tym razem na nowych terenach targowych, położonych na północnym skraju miasta. Idea wydzielenia tematyki konserwatorskiej z konglomeratu Targów Lipskich jako samodzielnej imprezy zrodziła się w wyniku ogromnego zainteresowania uczestników (wystawców i zwiedzających) tą właśnie tematyką.

Drugiej edycji *Denkmal* towarzyszył bogaty program seminarijny podzielony na kilka grup tematycznych, m.in.: historyczne parki i ogrody, nowe metody a 2000 lat tradycji, zachowywać modernizm?, drewniana architektura w Europie, ochrona zabytków — polskie doświadczenia. Polską naukę reprezentowali prof. Andrzej Tomaszewski (Warszawa), prof. Marian Arszyński (Toruń), dr Marian Kornecki (Kraków) i dr Janusz Stępkowski (Warszawa). Cenną inicjatywą Zarządu Targów była wydatna pomoc przy zorganizowaniu przyjazdów grup konserwatorów i studentów z Polski.

Organizatorami polskiego wystąpienia były: Kajowa Izba Gospodarcza, Krajowa Izba Budowlana, Polska Izba Przemysłowo-Handlowa Budownictwa. Powierzchnia ekspozycyjna *Denkmal'96* wynosiła 26 tysięcy m²; w imprezie wzięło udział ok. 600 wystawców z 16 krajów, zaś zwiedziło ją ok. 16 tysięcy osób z 27 krajów.

Jednym z kilkunastu polskich wystawców było Przedsiębiorstwo Państwowe Pracownia Konserwacji Zabytków, firma która w zeszłym roku obchodziła 45. rocznicę istnienia. Do niedawna PKZ dysponowały imponującym potencjałem badawczym i wykonawczym w zakresie konserwacji obiektów architektury oraz ruchomych dzieł sztuki wszelkiego rodzaju. Zatrudniając setki badaczy (historyków sztuki, archeologów, chemików itp.), projektantów i konserwatorów wszystkich specjalności, mając zapewnioną pomoc pracowników wielu instytutów naukowych i uczelni, PKZ zdolne były podejmować nawet najbardziej złożone zadania konserwatorskie, wymagające kompleksowego i interdyscyplinarnego podejścia. Odpowiednie kadry i zaplecze materialne, wieloletnie doświadczenia i stale podnoszone kwalifikacje predystynowały PKZ do odbudowy bądź restauracji sztandarowych pomników sztuki w Polsce (choćby Łazienki, Pałac w Wilanowie, Zamek Królewski) i historycznych centr wielu miast (np. Elbląg, Gdańsk, Kraków, Lublin, Poznań, Toruń, Zamość), jak również stały się podstawą zagranicznych sukcesów, w tym także na Dalekim Wschodzie.

Obecnie — pomimo rozproszenia sił wskutek procesów prywatyzacyjnych — PP PKZ wykazują aktywność w wielu dziedzinach konserwacji, zwłaszcza w zakresie konserwacji malarstwa, grafiki i tkanin, nie stroniąc wszakże od zadań wykonawstwa budowlano-konserwatorskiego. Są także uczestnikiem rządowych programów ochrony i konserwacji zabytków.

Rynek niemiecki od 25 lat jest jednym z głównych kierunków eksportowych działań PKZ. Oprócz nich — w ramach promocji — od szeregu lat są obecne regularnie na branżowych impre-

zach targowych w Berlinie, Monachium i Lipsku. Na *Denkmal'96* firma przedstawiła ekspozycję tak oryginalną, że okazała się jedyną tego rodzaju na całych Targach. Oprócz bowiem tradycyjnej prezentacji plansz fotograficznych ukazujących dorobek wielu lat działalności, szczególnie na terenie Niemiec, obok zdjęć obrazów z Grodna konserwowanych ostatnio przez Pracownię Konserwacji Malarstwa, pokazano zabytki archeologiczne i problematykę prowadzenia badań w ramach specyficznego przedsięwzięcia prowadzonego na olbrzymią skalę.

Od kilku lat Polskę przecina trasa gazociągu tranzytowego Jarmal-Europa Zachodnia. Tej gigantycznej inwestycji towarzyszą badania archeologiczne. Polski odcinek gazociągu liczy 665 km długości i biegnie przez tereny 9 województw i 67 gmin. W latach 1993–1994 przeprowadzono badania powierzchniowe, w wyniku których oznaczono 724 stanowiska o różnym charakterze, wartości i chronologii; 124 wytypowano do badań w pierwszej kolejności, 166 przebadanych zostanie w terminie późniejszym, pozostałe — ze względu na mniejsze znaczenie — objęte są nadzorem w trakcie prac montażowych. Systematyczne badania objęły w 1995 r. — województwa: gorzowskie, poznańskie i bydgoskie; w 1996 r. — wrocławskie, plockie, ciechanowskie, białostockie. Prace prowadzą archeolodzy z poznańskiego Ośrodka Naukowo-Konserwatorskiego PKZ, Uniwersytetu im. A. Mickiewicza oraz łódzkiej Stacji Instytutu Archeologii i Etnologii PAN. Najbardziej spektakularne odkrycia to:

— wyrobisko solne z okresu kultury przeworskiej (pocz. n. e.) w miejscowości Chabsko (gm. Mogilno),